

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ДЕРИВАТИВІВ

© Даниліна С.О., 2019

Світовий ринок похідних фінансових інструментів на сьогоднішній день за обсягами торгів перевищує обсяг ринків основних фінансових інструментів і має доволі динамічні темпи розвитку. Ця тенденція не змінилася, незважаючи на їх негативну славу після початку світової фінансової кризи. Причини популярності строкового ринку – широкі можливості ринку похідних інструментів для інвесторів, які переслідують зовсім різні цілі на фінансовому ринку. Крім того, операції на строковому ринку є більш вигідними у порівнянні з операціями на ринку базового активу. Завдяки процесу глобалізації світової економіки, похідні фінансові інструменти з'являються у все більшій кількості на регіональних та національних фінансових ринках країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою.

У міжнародній практиці деривативи є важливим елементом функціонування фінансових, грошових і товарних ринків. Однак через їх комплексність і пов'язаність з іншими активами та фінансовими інструментами використання деривативів є складною сферою діяльності фінансових інститутів, яка потребує особливих форм регулювання і нагляду з боку регуляторів. Незважаючи на поширення практики використання деривативів, цей сегмент ринку ще залишається недостатньо врегульованим, що сприяє розвитку «тіньового банкінгу» та може наражати фінансові установи на значні ризики.

Деякі види ПФІ існували ще за часів античності. Одне з найдавніших посилань на фінансові опціони зустрічається у Аристотеля, коли він пише про Фалес, який, передбачаючи багатий урожай оливок, на підставі астрономічних даних, ще до закінчення зими роздав в заставу невелику суму грошей власникам маслоробень і придбав право за обумовлену заздалегідь плату використовувати олійниці при зборі оливок. Коли багатий урожай призвів до підвищення орендної плати на олійниці, він віддавав їх на відкуп більш вигідними умовами. Таким чином, він отримав непоганий прибуток, придбавши в сучасному розумінні, опціон на використання маслоробень.

Перші торги ф'ючерсами відбувалися ще в 1730 році в період Едо (1600-1867) у Японії. У цей час феодали створювали склади для зберігання та продажу рису, яким їм сплачували земельний податок. Першою організованою біржею був Рисовий Ринок Доджма, який заснували феодали для свого захисту від цінних флуктуацій між врожайми. У 1848 році в США започатковано сучасні біржі товарних ф'ючерсів та опціонів створенням Чиказької торгової біржі. Її заснувала група з 82 чоловік, які репрезентували широкі бізнес-інтереси, для полегшення торгівлі зерном. Це відбувалося лише до 1865 року, однак на ній було розроблено стандартизовані договори, які назвали ф'ючерсними контрактами, та створено маржинальну систему для елімінування ризиків покупців та продавців. Фінансові ф'ючерси та опціони вперше котувалися в 1970-х рр., коли колапс Бреттон-Вудської системи призвів до безпрецедентного зростання волатильності фінансових ринків. Найбільш активно похідні інструменти почали застосовуватися у світовій практиці в 1980-х роках після лібералізації фінансових ринків. Із часом ці інструменти набули самостійної форми та використовуються переважно вже не як інструменти хеджування, а як інструменти фінансового та грошового ринків.

Деривативи дозволяють торгувати базовими активами навіть за високого рівня ринкових ризиків. Корпоративні та фінансові інвестори використовують похідні інструменти для захисту від змін на ціни комплектуючих, матеріалів, валютних курсів, процентних ставок тощо. Згідно з даними Міжнародної Асоціації свопів та деривативів 92% з числа 500 найбільших компаній у світі використовують похідні фінансові інструменти у системі фінансового менеджменту. Наприклад,

Голландія, Канада, Швейцарія, Англія, Франція, Японія – 100% компаній, Німеччина – 95%, США – 90%, Південна Корея – 82%, Китай – 63%. [1]

У світовій практиці ринок похідних фінансових інструментів розподіляється на два основні сегменти: угоди, що здійснюються на біржах та регулюються міжнародними стандартами; позабіржові деривативи. У країнах з розвинутою ринковою економікою співвідношення обсягів угод на біржовому та позабіржовому ринках становить не менше 30%. Так, у США частка біржового сектору складає близько 70%, у Японії – 99%, у Канаді та Франції – 96-97%. Основними похідними фінансовими інструментами сегмента біржових деривативів є ф'ючерси та опціони, серед яких важливе значення відіграють індексні опціони та ф'ючерси. Контракти на індекси пов'язані з конкретними інструментами і можуть включати вторинні характеристики, такі як волатильність або дивіденди. Представлені деривативи стандартизуються за термінами виконання та розмірами контрактів, а також можливими змінами на ринку. У сегменті регульованих деривативів можна виділити окрему підгрупу похідних фінансових інструментів, які проходять процедуру клірингу та подібні до біржових контрактів. Зазначена група деривативів має основні характеристики біржових продуктів, проте учасники мають можливість проводити двосторонні переговори щодо термінів погашення контракту, ціни виконання і способів розрахунку. Після узгодження умов контракти відправляються на біржі або до інституту центрального контрагента з метою їх підтвердження, обробки та клірингу.

Ключовими гравцями на ринку біржових похідних фінансових інструментів є країни Північної Америки (59,5%), Європи (31,9%) та Азії (7,1%). [2]

Іншим сегментом ринку деривативів є позабіржовий сектор, який, за оцінками експертів, становить приблизно 95% похідних фінансових інструментів (мал. 1). Варто наголосити, що зазначений сектор є більш прибутковим, а значна кількість операцій знаходиться поза межами нагляду офіційних регуляторів. Для зазначеного фінансового інструменту відсутня стандартизація параметрів угод, що зменшує ліквідність ринку. Проте система управління похідними фінансовими інструментами в межах офіційних банківських установ також може бути дуже складною і непрозорою.

Протягом останніх десятиліть частка позабіржового ринку зросла з 60% до 90%. Обсяги ж ринку в абсолютному вимірі зросли за цей час у 133 рази з 5740 до 762908 млрд. дол. При цьому обсяги біржового ринку зросли приблизно в 30 разів, позабіржового – в 200. [1]

Набір різних продуктів одного виду деривативів називають продуктовою лінією. На сьогодні на світових біржах котируються 14 продуктових ліній. Середня кількість продуктових ліній, що котируються на одній біржі, становить приблизно п'ять. Найбільшу кількість продуктових ліній (13) має фондова біржа Йоханнесбурга (Johannesburg Stock Exchange). На семи з 52 бірж перебуває в обігу лише один вид біржових продуктів. Більшість Азійських бірж пропонують товарні ф'ючерси. Найбільшим ринком деривативів є Північноамериканський (54%), на другому місці досить близький за обсягами Європейський (38,71%), найменшу частку складають Азійський та інші ринки. [2]

Світовий ринок біржових деривативів зростає щорічно. За останні 12 років кількість операцій скоєних з деривативами на глобальному ринку зросла майже в 10 разів. За цей час змінилася географічна структура ринку, виникли нові інструменти, зросла популярність певних деривативів. Основними контрагентами на позабіржовому сегменті є транснаціональні банки і великі фінансово-кредитні установи, які стикаються зі щоденною необхідністю захисту власних і залучених активів від зміни валютного курсу і від зміни облікової ставки, це і визначає сучасну структуру даного ринку.

1. International Swaps and Derivatives Association [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www2.isda.org/>

2. Amounts outstanding of over-the-counter (OTC) derivatives [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/statistics/derdetailed.htm>